

კულტურულ-სპეციფიკური სიტყვების თარგმანი
„ვეფხისტყაოსნის“ თურქულ თარგმანში

ნონა ნიქაბაძე
დოქტორანტი,
შპს „გეორასინი“,
ბათუმი, საქართველო

აბსტრაქტი

ნაშრომში წარმოგიდგენთ „ვეფხისტყაოსნის“ თურქული თარგმანის კულტურულ-სპეციფიკური ფაქტორებით განპირობებულ სირთულეებს. ტექსტების შედარების საფუძველზე ემპირიულად დავადგენთ ორიგინალი ტექსტის სამიზნე ტექსტთან სიახლოვეს და შევაფასებთ თარგმანის მხატვრულობას. მხატვრული ტექსტის თარგმანის ხარისხის შეფასებისას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება წყარო-ტექსტში გამოყენებული მხატვრული საშუალებების მიზან-ტექსტში გადატანის საკითხს, როგორცაა, მაგალითად, ეპიტეტებისა და მეტაფორების გადატანა „ვეფხისტყაოსნის“ თურქულ თარგმანში. ასევე საყურადღებოა სოციოკულტურული კონცეპტების თარგმანიც.

ჩვენი მიზანია, გამოვიკვლიოთ ეკვივალენტების შერჩევის პრინციპი და შევაფასოთ მთარგმნელის სტრატეგიები.

საძიებო სიტყვები: ვეფხისტყაოსანი; თარგმანი; ეკვივალენტობა; თურქული თარგმანი; კულტურა.

შესავალი

თარგმანის ხარისხი დამოკიდებულია იმაზე, რამდენად ადეკვატურად შეძლო მთარგმნელმა ორიგინალ ტექსტში მოცემული შინაარსის გაგება როგორც ენობრივი, ასევე ფილოსოფიური თვალსაზრისით. მთარგმნელი თარგმნის პროცესში ხშირად

აწყდება სირთულეებს, რადგან ის არაა იმ კულტურის წარმომადგენელი, რომელ ენაზეც ტექსტს თარგმნის. მან თარგმანში უნდა მოძებნოს წყარო ტექსტის ანალოგიური ფორმა, რათა შექმნას შესაბამისი შთაბეჭდილება, რომ თარგმანი ორიგინალის ეკვივალენტია.

მეთოდი

კვლევის მეთოდოლოგიურ ჩარჩოს წარმოადგენს - „ვეფხისტყაოსნის“ ორიგინალი ტექსტისა და თარგმანის კორპუსლინგვისტური ანალიზი. მუშაობის პროცესში გამოყენებულია კორპუსლინგვისტური მეთოდი, რომელიც თანამედროვე ჰუმანიტარულ კვლევებში აქტუალურია. ამ მეთოდის გამოყენება დიდი მოცულობის ემპირიული მასალის სწრაფად და ეფექტურად დამუშავების საშუალებას იძლევა.

შედეგი

როგორც წინასწარმა კვლევამ გვიჩვენა თარგმანში დასტუდება კულტურულ-სპეციფიკური კონცეპტების სხვადასხვა ფორმით გადატანა. ტექსტების შედარების საფუძველზე ემპირიულად დავადგინეთ ორიგინალი ტექსტის სამიზნე ტექსტთან სიახლოვე და შევაფასეთ მთარგმნელის სტრატეგია. აღვწერეთ თარგმანში მხატვრული ხერხებისა და სოციოკულტურული ლექსიკური ერთეულების ორიგინალ ტექსტთან შესაბამისობა.

დისკუსია

სამიზნე ენაში ხშირად ვხვდებით კულტურულ-სპეციფიკურ შესატყვისებს, როდესაც მთარგმნელი ცდილობს საკუთარ კულტურას მოარგოს ორიგინალ ტექსტში არსებული ლექსიკური ერთეულები. ორიგინალ ტექსტში ხშირად გვხვდება მეტაფორები, რომლებიც ხშირ შემთხვევაში შესატყვისით გადატანილი არაა თარგმანში (არა იმიტომ რომ შესატყვისი არ არსებობს), არამედ განსხვავებას ორ კულტურას შორის არსებული ლინგვოეთნიკური ბარიერი განაპირობებს. პირველ რიგში განვიხილავთ კონცეპტებს მზესა და მთვარეს თურქულ თარგმანში.

105 ადგა და კარსა მივიდა, ჰქონდა **მზისაცა** ცილობა

დინდ.: Geldi şahın kapısına, o gül yüzlü **aya** benzer (*მოვიდა მზის კართან, ვარდის სახიანი მთვარის მსგავსი*).

ორიგინალ ტექსტში მეტაფორა *მზე*, რომელიც თინათინის მშვენიერებას უსვამს ხაზს, თარგმანში გადატანილია მეტაფორით *მთვარე*. მთვარის სიმბოლიკა, რომელიც ხშირად გვხვდება მუსლიმურ კულტურაში, მშვენიერებას გამოხატავს და ფართოდ გავრცელებული აღმოსავლურ ლიტერატურაში. თურქულ კლასიკურ ლიტერატურაში (დივანის ლიტერატურა) არამხოლოდ მთვარის, არამედ მზის მეტაფორასაც ვხვდებით, თუმცა მთვარე თავისი მშვენიერებით ყოველთვის ჩრდილავს მზეს. „*შეყვარებულის მწველი, მთვარის მსგავსი ქათქათა სახე, სიკამუაში მზესაც კი ჩრდილში ტოვებს*“ (Onan, 1991: 36). „*შეყვარებულის ადგილი მიჯნურის თვალში იმდენად სრულყოფილი და ამალეებულისა, რომ ზეცის ხელმწიფე მზეც კი მთვარის სახიანი შეყვარებლის მონაა*“ (Ay, 2009:151). (თარგმანი ჩვ. ნ. ნ.). მთვარის მეტაფორა ასევე გვხვდება სპარსული ლიტერატურის გამორჩეულ პოეტ ნიზამი განჯელის პოემებში „ხოსროვ და შირინ“, სადაც ასულისა და ვაჟის სილამაზის დასახატავად პოემაში უმთავრესად მთვარეა გამოყენებული. „*ლეილა და მეჯუნში*“ ლეილას სილამაზე ძირითადად მთვარის სილამაზითაა გადმოცემული. პოემაში „*შვიდთა ლამაზთა ასულთა*“ მთვარესთან შედარება უფრო ხშირად გვხვდება ვიდრე მზესთან (ნოზაძე, 1957:151). როგორც უკვე აღვნიშნეთ აღმოსავლურ ლიტერატურაში მშვენიერების გამოსახატავად ხშირად გვხვდება მზისა და მთვარის მეტაფორა ან ეპითეტი, თუმცა სილამაზის მთვარესთან შედარება უფრო გავრცელებულია, ვიდრე მზესთან.

საინტერესოა მთარგმნელის სტრატეგია უშუალოდ ლექსიკური ერთეულის *მთვარის* თარგმნისას, როგორ გადააქვს ის სამიზნე ტექსტში, პირდაპირი თარგმანით, ინტერპრეტაციით თუ უშუალოდ თურქულ ლიტერატურაში გავრცელებული შესატყვისით. მომდევნო ტაეპში *მთვარე* თარგმნილია, როგორც *Dolunay*.

38 *მთვარესა* მცხრალსა ვარსკვლავმან ვითამცა ჰკადრა მტერობა?!

დინდ.: *Dolunayın huzurunda yıldız olmaz mı hiç zelil?! (სავსე მთვარის წინაშე განა ვარსკვლავი მცხრალი არაა?!)*

Dolunay - ქართულ-თურქულ ლექსიკონში განმარტებულია შემდეგნაირად: 1) სახე მთვარე, ბადრი მთვარე (გურგენიძე, ჩლაიძე, 2001:369). ეს სიტყვა თურქულ ლიტერატურაში სილა-მაზის მეტაფორად ხშირად გამოიყენება და მთვარის ყველაზე ლამაზ მდგომარეობად მიიჩნევა. ბადრი მთვარის შესახებ სხვადასხვა წყაროში ვხვდებით ინტერპრეტაციას. მაგ: „*ბადრი მთვარე მთვარის ყველაზე ლამაზი მდგომარეობაა, ბადრი მთვარე მზის ჩასვლამდე ამოდის*“ (Erçel, 2020:39). დივანის ლიტერატურის ცნობილი პოეტი ფუზული ერთ-ერთ ბეითში (ბეითი - დივანის ლიტერატურაში ორ სტროფიანი ლექსი) წერს:

Cıhna yârim giceler ağyar te'nından sakın

Sen **meh-i** evc-i melâhatsin bu noksândır sana

„*საცყარელო, შუალამით გარეთ არ გახვიდე, უცხო თვალს ერიდე. შენ ცის მშვენიერების უმაღლეს მწვერვალზე მდებარე ბადრი მთვარე ხარ, ღამით სიარული შენ არ შეგშვენის, ნაკლად ჩავითვლიან*“ (İpekten, 1991:115-116). (თარგმანი ჩვ. ნ. ნ.). როგორც მაგალითებიდან ჩანს სიტყვა **dolunay** - ბადრი მთვარე, ასტროლოგიური სხეულისა და მხატვრული ხერხის მნიშვნელობით ითარგმნება. წყარო ტექსტში არსებული „**მთვარე**“ მეფე როსტევანს მიემართება და ეს ლექსიკური ერთეული შეგვიძლია ვთქვათ რომ სამიზნე ტექსტში ადეკვატურადაა გადატანილი.

ჩვენ განვიხილეთ კონცეპტ „მზისა“ და „მთვარის“ თითო შემთხვევა თუ როგორაა გადატანილი თურქულ თარგმანში. ეს კონცეპტები „ვეფხისტყაოსანში“ სხვადასხვა სახით გვხვდება - ტექსტში დასტურდება ასტროლოგიური სხეულის, მხატვრული ხერხისა თუ ფიცის ფორმულის შემთხვევები, რომლებზეც უფრო ვრცლად სხვა დროს ვისაუბრებთ. მომდევნო კულტურულ-სპეციფიკური სიტყვებია **ალვა და კენარი**.

51 მეფეთა შიგან სიუხვე, ვით ედემს **ალვა**, რგულია

დინდ: Cömertlik şahlar için cennetteki **tuba ağacı**

აღვის ხე „ვეფხისტყაოსანში“ სხვადასხვა მხატვრული ხერხ-ითაა წარმოდგენილი, ხშირად ის მეტაფორის, შედარების და ეპითეტის სახით გვხვდება, რაც ტექსტში მთავარი გმირის მშვენიერებასა და ტანწერწეტობას გამოხატავს, ასევე იწოდება „ედემის ხედ“. მოცემულ ტაეპში ის სწორედ „ედემის ხის“ მნიშვნელობითაა წარმოდგენილი. ლია წერეთელის მიხედვით „*„აღვა ედემს დანერგული“ მოაზრებულია „სიცოცხლის ხის“ ფუნქციით, რომელიც სურნელს გამოსცემს, ღვთის მადლის მომფენია“* (წერეთელი, 2011-2012:60). ეს სიტყვა თურქულ თარგმანში გადატანილია შემდეგნაირად: **tuba ağacı**, რაც ქართულად ნიშნავს - 1) სამოთხის ხე; ხე, რომლის ქვეშაც არის სამოთხე (გურგენიძე, ჩლაიძე, 2001:1374). **Tuba ağacı**-ს ასე ახასიათებენ: *„ფესვები მაღლა, ტოტები დაბლა აქვს. მუსლიმურ კულტურაში მიღებულია რომ თუბას ხის ქვეშაა მოქცეული მთელი სამოთხე“* (Yücel, 2013:41). ისლამურ კულტურაში ხის სიმბოლიკას მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს. რელიგიური კონცეპტი **tuba ağacı** მუსლიმთა წმინდა წიგნში ხშირადაა ნახსენები, ის არამხოლოდ ედემის ხის, *„არამედ სიცოცხლის ხის სახითაც გვხვდება“* (Ağaç, Sakarya, 2015:8), როგორც დასტურდება ქართულ და თურქულ ენებში აღვის ხეს საერთო მნიშვნელობები აქვს.

მომდევნო ტაეპში თარგმნილი არაა ეპითეტი კენარი, რაც ნოდარ ნათამესთან განმარტებულია შემდეგნაირად - *„ტანწერწეტი ხე. ეს ეპითეტი წერწეტ ტანს“* აღნიშნავს (ნათამე, 2007:29).

60 ადგეს სოგრატ და ავთანდილ ტანითა მით კენარითა,

დინდ.: Sokrat ile Aftandil'in ellerinde birer kadeh (*სოგრატი და ავთანდილი ხელში თითო სასმისით*).

მოცემული სიტყვის შესატყვისი თურქულ ლიტერატურაში კვიპაროსის ხეა - **selvi/servi/ ağacı**. *„დივანის ლიტერატურაში ყველაზე ხშირად ხეების სახეობებიდან კვიპაროსის ხე გვხვდება. კვიპაროსი, გრძელი და სწორი ხეა. დივანის ლიტერატურაში სიმაღლის გამო შეყვარებულს კვიპაროსს ადარებენ. შეყვარებულის ტანი კვიპაროსივით წვრილი/თხელი და გრძელია“* (Hakverdioğlu, 2016:218). უფრო მეტიც, შეყვარებულის ტანი

დივანის კლასიკურ ლექსში ფართოდ გავრცელებული ელემენტია, რომელზეც პოეტები ყველაზე ხშირად საუბრობენ (Aksu, 2017: 125). მიუხედავად იმისა რომ კენარის ეკვივალენტი თურქულ კლასიკურ ლიტერატურაში (დივანის ლიტერატურაში) კვიპაროსის ხეა, მთარგმნელი მას უგულვებლყოფს.

თარგმანში ხშირად გვხვდება სოციოკულტურული ფაქტორით განპირობებული განსხვავებები. მაგ: მიუხედავად იმისა, რომ ლექსიკურ ერთეულ „მეფე“-ს თურქულ ენაში აქვს ზუსტი ეკვივალენტი **kral** - მეფე, ხელმწიფე (გურგენიძე, ჩლაიძე, 2001:881), თურქულ თარგმანში მთარგმნელს ეს სიტყვები გადააქვს შემდეგნაირად – **ფადიშაჰი, შაჰი, სულთანი, შაჰინშაჰი**.

61 დაგიღრეჯია, **მეფეო**, აღარ გიცინის პიროო

დინდ.: **Vezir dedi padişahım, değişildi cemaliniz** (ფადიშაჰი)

62 რა **მეფემან** მოისმინა, გაცინებით შემოჰხედნა

დინდ.: **Şah bu sözleri dinleyip, ona baktı güle güle** (შაჰი)

35 **მეფემან** იხმნა ვაზირნი, თვით ზის ლალი და წყნარია

დინდ.: **Birgün tahta çıktı sultan azametle, vezirleri** (სულთანი)

117 მე ამას ვარჩევ: **მეფე ხარ, მეფეთა ზედა მფლობელი**

დინდ.: **Ey şahensah, işte sana son nasihatimdir bu** (შაჰინშაჰი)

აღსანიშნავია რომ მთარგმნელის მიერ გამოყენებული ლექსიკური ერთეულები აღმოსავლურ სამყაროში ფართოდ გავრცელებული სიტყვებია, წოდებით კი ფადიშაჰი, შაჰი, სულთანი და შაჰინშაჰი ერთმანეთის სინონიმებია. მთარგმნელი ცდილობს სამიზანე ენაში მოძებნოს შესაბამისი შესატყვისები. ის სიტყვა მეფეს თავის კულტურაში არსებული სხვადასხვა სინონიმებით თარგმნის. მთარგმნელის სტრატეგია საკუთარ კულტურულ კონტექსტს მოარგოს მოცემული ლექსიკური ერთეულების თარგმანი მართებულად მიგვაჩნია.

დასკვნა

ჩვენ შევეცადეთ „ვეფხისტყაოსნის“ ორიგინალ ტექსტსა და თურქულ თარგმანზე დაყრდნობით წარმოგვედგინა კულტურულ-სპეციფიკური განსხვავებები. განვიხილეთ მხატვრული ხერხებისა და სოციოკულტურული ლექსიკური ერთეულების გადატანა წყარო ენიდან სამიზნე ენაზე. ზოგიერთ შემთხვევაში თარგმანში სრულიად ვერ ხერხდება ავტორის აზრების სრულფასოვნად ასახვა, თუმცა გასაგებია რომ განსხვავებული კულტურის მატარებელი მთარგმნელისთვის ეს რთულ ამოცანას წარმოადგენს. ზოგჯერ კი მთარგმნელი გვთავაზობს საკუთარ კულტურულ კონტექსტზე მორგებულ სიტყვებს, რაც იმას ნიშნავს რომ ის ყურადღებას ამახვილებს კულტურულ შესაბამისობაზე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- გურგენიძე, ნ. ჩლაიძე, ლ. (2018). თურქულ - ქართული ლექსიკონი, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტი. სტამბოლი;
- ნათაძე, ნ. (2002). „ვეფხისტყაოსანი“ (სასკოლო გამოცემა). თბილისი;
- ნოზაძე, ვ. (1957). „ვეფხისტყაოსნის მზისმეტყველება“. სანტიაგო დე ჩილე;
- წერეთელი, ლ. (2011-2012). რუსთველოლოგია, ტომი. VI. თბილისი: ლიტერატურის ინსტიტუტის გამომცემლობა;
- Ağaç, S. (2015). *Menekşe Sakarya. Hayat Ağacı Sembolizmi*. International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS);
- Akarsu, C. (2017). *DİVAN ARASINDA LUTFİ DİVANININ TAHLİLİ*. Post Yayınevi. İstanbul;
- Ay, Ü. (2009). *Divan Şiirinde Güneşin Sevgili Tipine Yansıması Hakkında Bir Değerlendirme*. Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 2. İstanbul;
- Erçel, G. (2020). *Edebiyat Sözlüğü*. Kafekitap yayınevi;
- İpekten, H., (1991). Fuzûlî, Hayatı, Edebi Kişiliği ve Bazı Şiirlerinin Açıklaması, Ankara;

- Onan, N. H. (1991). *İzahlı Divan Şiiri Antolojisi*. MEB Yayınevi. İstanbul;
- Yücel, Ö. (2013). *Divân Şiirinde Ağaç: Ağaçlara Dair Söz Varlığı ve Tasrif Usulleri*. Journal of Research in Turkic Languages. London.

REFERENCES

- Gurgenidze, N. Chlaidze, L. (2001). *Turkul-Kartuli Leksikoni [Turkish-Georgian Dictionary]*. Sakartvelos Metsnierebata Akademiis Aghmosavletmtsodneobis Inst'it'ut'ı. St'amboli;
- Natadze, N. (2002). „*Vepkhist'qaosani*“ (Sask'olo Gamotsema). Tbilisi;
- Nozadze, V. (1957). „*Vepkhist'qaosnis Mzismet'qveleba*“. Sant'iago de Chile.;
- Ts'ereteli, L. (2011-2012). *Rustvelologia. [Rustvelology]*. Tomi. VI. Tbilisi: “lit'erat'uris Inst'it'ut'is Gamomtsemloba”;
- Ağaç, S. (2015). *Menekşe Sakarya. Hayat Ağacı Sembolizmi*. International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS);
- Akarsu, C. (2017). *DİVAN ARASINDA LUTFİ DİVAN'NIN TAHLİLİ*. Post Yayınevi. İstanbul;
- Ay, Ü. (2009). *Divan Şiirinde Güneşin Sevgili Tipine Yansıması Hakkında Bir Değerlendirme*. Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 2. İstanbul;
- Erçel, G. (2020). *Edebiyat Sözlüğü*. Kafekitap yayınevi;
- İpekten, H., (1991). Fuzûlî, Hayatı, Edebi Kişiliği ve Bazı Şiirlerinin Açıklaması, Ankara;
- Onan, N. H. (1991). *İzahlı Divan Şiiri Antolojisi*. MEB Yayınevi. İstanbul;
- Yücel, Ö. (2013). *Divân Şiirinde Ağaç: Ağaçlara Dair Söz Varlığı ve Tasrif Usulleri*. Journal of Research in Turkic Languages. London.

**Translation of the cultural-specific words in the Turkish
translation of „The Knight of the Panter’s Skin“**

Nona Nikabadze

PhD student,
„Georasin“ LTD,
Batumi, Georgia

Abstract

The paper presents the difficulties due to the cultural-specific factors of the Turkish translation of "The Knight of the Panter’s Skin". Based on the comparison of the texts, we will empirically establish the proximity of the original text to the target text and evaluate the literary translation of the text. In assessing the quality of the translation of a literary text, particular importance is attached to the question of the artistic expressions used in the source text and transferred to the target text, such as, for example, the transfer of epithets and metaphors to the Turkish translation of "The Knight of the Panter’s Skin". The translation of sociocultural concepts is also noteworthy.

Our aim is to explore the principle of selecting equivalents and evaluate translator strategies.

Keywords: The Knight of the Panter’s Skin; Translation; Equivalence; Turkish Translation; Culture.